УДК 821.161.2/82-312.9
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-57-2

ПРОСТІР ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ ДЕТЕКТИВІ

Софія ФІЛОНЕНКО
доктор філологічних наук, професор
Українського католицького університету
вул. Ів. Свєнціцького, 17, м. Львів
ORCID: 0000-0003-1023-468X
sofilonenko23@gmail.com

У статті розглядається жанр історичного детективу у сучасному українському письменстві, що став одним із найбільш популярних на книжковому ринку і сформував стабільні читацькі спільноти. Історичні детективи створюють Владислав Івченко, Богдан Коломійчук, Андрій Кокотюха, Юрій Винничук, Василь Добрянський, Ірен Роздобудько, Юрій Даценко, Ольга Саліпа, Наталка Сняданко та ін. здебільшого у форматі великих «книгосеріалів», циклів романів, об'єднаних зображуваним періодом, локаціями та серійними героями. Сучасні письменники зображують автентичну атмосферу минулого, проводять паралелі із сучасністю, шукаючи відповіді на істотні питання, пов'язані з консолідацією нації під час нинішньої російсько-української війни, проблемою національної ідентичності. Матеріалом для історичних детективів часто слугують події Першої світової війни та Національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Цей історичний період широко представлений і в зарубіжній жанровій літературі. У повісті Богдана Коломійчука «Небо над Віднем», його романі «300 миль на Схід», романах Андрія Кокотюхи «Коханка з Площі Ринок», «Вигнанець і грішниця», романі Василя Добрянського «Скриня для гетьмана» простір війни поділений на фронт і тил, міста перед чи під час ворожої окупації. Європейська карта Першої світової війни слугує яскравим сетінгом для кримінальних сюжетів українських історичних детективів і дає змогу авторам не тільки поглибити соціальні, політичні, національні, психологічні конфлікти, але й порушити важливі питання української ідентичності, соціальної справедливості, політичного майбутнього України. Воєнні ландшафти накладаються на детективні розслідування, моделюючи дії сищиків і коригуючи їхню мотивацію: не тільки добитися викриття злочинців, але й відстояти інтереси української спільноти, вижити у ворожому імперському середовищі, втрутитися в геополітичну боротьбу. Це зумовлює комбінування жанрів детективу, воєнного наративу, шпигунської прози у творах Богдана Коломійчука, Андрія Кокотюхи, Василя Добрянського.

Ключові слова: *сучасна література, українська література, популярна культура, масова література, жанр, історичний детектив, образ війни, сищик, Богдан Коломійчук, Андрій Кокотюха, Василь Добрянський.*

SPACE OF WAR IN UKRAINIAN HISTORICAL DETECTIVE FICTION

Sofiya FILONENKO
Doctor of Philological Sciences, Professor
Ukrainian Catholic University
17 Il. Sventsitsky str., Lviv
ORCID: 0000-0003-1023-468X
sofilonenko23@gmail.com

The article examines the historical detective genre in contemporary Ukrainian literature, which has become one of the most popular on the book market and has formed stable reading communities. Historical detective stories are created by Vladyslav Ivchenko, Bohdan Kolomiychuk, Andriy Kokotyukha, Yuriy Vynnychuk, Vasyl Dobryansky, Iren Rozdobudko, Yuriy Datsenko, Olga Salipa, Natalka Snyadanko and others, mostly in the format of large "book series", series of novels united by the depicted period, locations and serial characters. Contemporary writers depict the authentic atmosphere of the past, draw parallels with the present, seeking answers to essential questions related to the consolidation of the nation during the current russian-Ukrainian war, the problem of national identity. The events of the First World War and the National Liberation War of 1917–1921 often serve as material for historical detective fiction. This historical period is widely represented in World literature. In Bohdan Kolomiychuk's story "The Sky over Vienna", his novel "300 Miles to the East", Andriy Kokotyuha's novels "The Mistress from Rynok Square", "The Exile and the Sinner", Vasyl Dobryansky's novel "The Chest for the Hetman", the space of war is divided into front and rear, cities before or during russian occupation. The European map of the First World War serves as a vivid setting for the criminal plots of Ukrainian historical detective stories and enables the authors not only to deepen social, political, national, psychological conflicts, but also to raise important issues of Ukrainian identity, social justice, and the political future of Ukraine. Military landscapes are superimposed on detective investigations, stimulating the actions of detectives and adjusting their motivation: not only to expose criminals, but also to defend the interests of the Ukrainian community, to survive in a hostile imperial environment, to intervene in the geopolitical struggle. This leads to the blending of the genres of detective story, military narrative, and spy fiction in the works by Bohdan Kolomiychuk, Andriy Kokotyukha, and Vasyl Dobryansky.

Key words: *contemporary literature, Ukrainian literature, popular culture, popular fiction, genre, historical detective fiction, image of war, sleuth, Bohdan Kolomiychuk, Andriy Kokotyukha, Vasyl Dobryansky.*

Постановка проблеми. Українська детективна проза доби Незалежності розвинула багато жанрових модифікацій і формул: готичний, шпигунський, жіночий, дитячий, анімалістичний детективи, трилер, нуар, детектив про сучасність. Починаючи із 2010-х років найбільш актуальним і затребуваним став жанр

історичного детективу, що відповідає тенденціям світового книжкового ринку. У вітчизняному письменстві до цього жанру звертаються Владислав Івченко, Богдан Коломійчук, Андрій Кокотюха, Юрій Винничук, Василь Добрянський, Ірен Роздобудько, Юрій Даценко, Ольга Саліпа, Наталка Сняданко та ін. Чітко окреслився тренд створення «книгосеріалів» – великих циклів історичних детективів, об'єднаних зображуваним періодом, локаціями та серійними героями. Такі цикли романів користуються стабільним попитом у публіки і формують навколо себе читацькі спільноти. Сучасні письменники конкурують за увагу аудиторії, змагаючись у відтворенні автентичної атмосфери минулого, розгортанні гострої інтриги та окресленні впізнаваних персонажів, проведенні паралелей із сучасністю, пошуках відповідей на істотні питання, пов'язані з консолідацією нації під час нинішньої російсько-української війни, проблемою національної ідентичності. Недаремно історичним матеріалом для зазначеного жанру стають найбільш конфліктні й поворотні моменти українського минулого, які вирішували долю країни і народу: війни, революції, національно-визвольні змагання, боротьба з імперіями. В історичних детективах Україна постає частиною загальносвітового і загальноєвропейського геополітичного протистояння. Така проблематика фокусує увагу на питанні художнього простору в детективній прозі, зокрема в тих творах, які сюжетно відсилають до подій Першої світової війни та Національно-визвольних змагань 1917–1921 років, що логічно продовжили її після розпаду кількох імперій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова війна відображена в численних творах літературної класики (Анрі Барбюса, Еріха Марії Ремарка, Ернеста Гемінгвея, Річарда Олдінгтона, Сомерсета Моема, Форда Медокса Форда та ін.) та кінематографу («Чотири вершники апокаліпсису», «Лоуренс Аравійський», «На Західному фронті без змін», «Прощавай, зброє», сучасних стрічках «Ескадрилья Лафаєт», «Остання битва», «Рани війни» та «1917»). Перша світова війна згадується в класичних детективах Золотого віку: так, її ветеранами є Еркюль Пуаро і капітан Гастінгс у романах Агати Крісті, лорд Пітер Вімзі у романах Дороті Сейерс. Війна може не бути прямо присутньою у сюжетах детективів, але її відголоски простежуються в долях героїв та історіях злочинів. Своєрідною реакцією на війну став американський «крутий», «чорний» детектив (hard-boiled mystery) ветеранів Дешілла Хеммета і Реймонда Чандлера. Як наголошує дослідник Патрік Дір у статті «Кримінальна проза і війна», «детективна література та наративи про війну вже давно тісно пов'язані, бо воєнні конфлікти постачають матеріал для зображення змов, злочинів, жертв, таємниць, розгадок і слідства, починаючи із Золотої доби детективу, яка послідувала за Першою світовою війною» [7, с. 343].

Загалом, війна не є типовим сетінгом для сучасного детективу, позаяк вона переносить центральний конфлікт із протистояння закону і злочинності, базованого на індивідуальних історіях, на більш масштабну геополітичну боротьбу, де діє логіка колективізму і цінностей великих спільнот людей. Тим не менше

література про війну, за словами Патрика Діра, «…потребує детективних тропів…», бо це «…дає змогу авторам творів про війну порушувати моральні й політичні питання, акцентуючи, що злочин стався в зоні бойових дій, де треба збирати докази і проводити слідство. Зосередження уваги на окремому злочині допомагає зрозуміти жах і насильство війни, надаючи читачам відповіді у формі розгадки конкретного злочину, коли здається, що готових відповідей про війну небагато. Це ускладнює структуру та логіку воєнних наративів…» [7, с. 348].

На межі XX–XXI століть у зарубіжній жанровій літературі з'явилася ціла низка популярних детективних романів, сетінг яких стосується фронтів Першої світової війни. Зокрема, це твори британського письменника Роберта Годдарда «Шляхи світу» (Robert Goddard «The Ways of the World», 2013), австрійського письменника Алекса Беєра «Другий вершник» (Alex Beer «The Second Rider», 2018), південноафриканського письменника Ренні Ерса «Річка пітьми» (Rennie Airth «River of Darkness», 1999), американського письменника Чарльза Тодда «Випробування Віллса» (Charles Todd «A Test of Wills», 1996), сингапурсько-канадського письменника Крістофера Хуанга «Вбивство джентльмена» (Christopher Huang «A Gentleman's Murder», 2018), британського письменника Девіда Даунінга «Темні хмари сяють» (David Downing «The Dark Clouds Shining», 2018), американської письменниці Сюзанни Арруда «Позначка лева» (Suzanne Arruda «Mark of the Lion», 2006), американського письменника Джонатана Рабба «Троянда» (Jonathan Rann «Rose», 2005). З наведеного переліку творів та авторів стає зрозуміло, що формула історичного детективу про Першу світову війну є глобальною, її презентують різні національні літератури, в яких зберігається історична пам'ять про цю подію. Власну сторінку до субжанру вписує і українське письменство.

Розуміння своєрідності жанру історичного детективу (англ. historical mystery, historical detective/crime fiction) базується у статті на ідеях зарубіжних теоретиків детективної прози, які висловлені, зокрема в збірнику праць «Детектив як історик. Історія і мистецтво в історико-детективній прозі» за редакцією Рея Б. Брауна та Лоренса А. Крейсера (2000) [9], розділі «Історичний детектив» у монографії «Кримінальна проза» Джона Скеггса (2005) [8], розділі «Історичні детективи» в монографії «Сучасна американська кримінальна проза» Ганса Бертенса та Тео Д'гаєна (2001) [6]. Ці вчені акцентували поєднання літературних конвенцій історичного роману та детективної історії, створення особливої «ілюзії реальності» минулого часу (Джон Скеггс) [8, с. 132], увагу до «культурної антропології» та «культурної історії», віддзеркалення в детективах актуальних проблем свого часу: «Історичні романи часто промовляють так само багато про теперішнє, як і про минуле. Те саме стосується їхніх аналогів у кримінальній прозі» (Ганс Бертенс, Тео Д'гаєн) [6, с. 146].

Метою статті є дослідження художньої специфіки воєнних ландшафтів в історичних детективах сучасних українських письменників, що присвячені подіям Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша світова війна та Національно-визвольні змагання 1917–1921 років стали сюжетною основою для кількох великих детективних циклів сучасної української літератури: Владислава Івченка про пригоди «найкращого сищика імперії» Івана Карповича Підіпригори; Андрія Кокотюхи про розслідування львівського адвоката-емігранта Климентія Кошового та про пригоди «вигнанця», колишнього поліцейського Платона Чечеля; Богдана Коломійчука про пригоди львівського комісара поліції Адама Вістовича; Василя Добрянського про розслідування капітана Жеграя на службі гетьмана Павла Скоропадського; Лори Підгірної про пригоди розвідника Марка Шведа.

Інтерес українських авторів історичних детективів до подій 1914–1921 років є абсолютно зрозумілим і виправданим, позаяк українці брали участь у Першій світовій війні на боці різних армій (Російської та Австро-Угорської імперій), а сама війна та революції вирішували долю української нації і державності. Тодішні події перегукуються з теперішньою російсько-українською війною 2014–2024 років, у якій нація також виборює право на власну ідентичність і державний суверенітет. Воєнний сюжет дає змогу детективістам загострити фоновий конфлікт у творах, спричинений складними відносинами органів правопорядку й державної безпеки та криміналу, диверсантів, терористів, колаборантів і шпигунів. Політичні і геополітичні сюжетні лінії стають супутніми до власне кримінальних, посилюють мотивації персонажів, визначають хід розслідування.

Детективи про період Першої світової війни вирізняються специфічними ландшафтами, де територія розділена на фронт і тил, а дія може відбуватися в містах перед чи під час ворожої окупації. Прикметно, що сюжет у детективах Андрія Кокотюхи, Богдана Коломійчука, Василя Добрянського, Владислава Івченка розгортається не лише в українських містах: Києві, Львові, Чернігові, але і в європейських країнах: Австрії та Німеччині (у містах Відні та Берліні). Це дає змогу авторам акцентувати включеність українців до більш масштабного конфлікту світового рівня, залежність долі нашої нації від результатів великого геополітичного протистояння, а також висвітлити місце українців у колоніальних системах імперських армій і органів правопорядку. Українські герої-сищики можуть вести слідство за кордоном, як-от капітан Жеграй у творах Василя Добрянського, або працювати в імперських правоохоронних і військових структурах, як-от Адам Вістович у творах Богдана Коломійчука та Платон Чечель у творах Андрія Кокотюхи.

У повісті Богдана Коломійчука «Небо над Віднем» (2015) розгортається панорама Львова влітку 2014 року напередодні російської окупації, що стане катастрофою для більшості героїв («Справи у Львові дуже кепські» [4, с. 47]; «Ми всі тут сидимо на діжці з порохом» [4, с. 104]). Простір для втечі з обложеного міста щодня звужується, і частина персонажів вирішує летіти до Відня на дирижаблі «Саубха» графа фон Шуленбурга, що спершу зависає над Станіславовим, а згодом над Карпатами – «такий собі Ноїв ковчег для тих, хто рятується від російського потопу» [4, с. 8]. Таким чином, у повісті протиставлені два ландшафти: земний

і небесний. На землі сплутується жахливий клубок із крадіжок, убивств та переслідування російських диверсантів і їхніх сербських поплічників, чим займається комісар поліції Адам Вістович, у той час на дирижаблі, на якому тікають вночі міські урядовці та львівська еліта, симетрично конфліктують різні політичні сторони, полюючи за вкраденим діамантом Габсбургів. Дирижабль «Саубха» постає виразною алегорією Австро-Угорської імперії, яка швидко прямує до свого розпаду, і саме повітряний корабель означує її крихкість і ненадійність («Світ уже ніколи не буде таким, як раніше, але нам у ньому все ще знайдеться острівець старої Австрії» [4, с. 49–50]). Початок Першої світової війни герої повісті Богдана Коломійчука, включно із сищиком Адамом Вістовичем, усвідомлюють як тотальну катастрофу, руйнацію звичного світу і стабільного життя в імперії.

Андрій Кокотюха в романі «Коханка з Площі Ринок» (2016), п'ятому з циклу про Климентія Кошового, змальовує окупований росіянами Львів восени 1914 року, де головний герой-адвокат опиняється у заручниках чужої влади, що трактує його як державного зрадника і неприхованого «мазепинця», прихильника самостійної України («Ви та ваші однодумці прагнете створити свою державу. Це – зрада… злочин серйозний під час війни» [2, с. 31]). Окупаційна російська влада використовує детективний талант Кошового, фактично змушуючи його співпрацювати, щоб розплутати вбивство коханки офіцера-штабіста Антона Платова – польки Божени Микульської, в якому звинувачують росіянина.

Письменник подає виразну картину окупованого міста, де нова влада імітує благополучне життя під так званими «визволителями» («Росія не захопила ці землі й, зокрема, це місто. Государ повернув своє, звільнивши тутешніх словян від чужого впливу» [2, с. 29]), але не в змозі навести лад і забезпечити нормальне існування мешканців: місто невпинно сповзає в руйнацію і занепад, процвітає мародерство, а львів'яни поставлені на грань виживання, вимушені рубати дерева в міських парках, нести фамільні цінності на Краківський базар.

У романі «Коханка з Площі Ринок» Львів зображено як арену боротьби кількох національних спільнот: австрійської, російської, польської та русинської (української), єврейської. Простір міста поділений на сфери впливу окупантів (денний Львів) і кримінальників, міських мафіозі (нічний Львів), до яких головний герой змушений звертатися по допомогу в проведенні розслідування вбивства Божени Микульської. Львівський ландшафт у творі постає театром протистояння кількох розвідок, польських, австрійських агентів та диверсантів, що позначає вплетення елементів шпигунського жанру до детективної прози.

У романі Андрія Кокотюхи «Вигнанець і грішниця» (2020) колишній поліцейський Платон Чечель, переслідуваний імперською владою Росії, змушений під час Першої світової війни легалізуватися у статусі «земгусара», службовця так званого «Земгору». По суті, ця посада є прикриттям для його неофіційних розслідувань на замовлення російських військових очільників, які вільно трактують право в час війни («Поки воєнний стан не скасовано, всякий злочин вважається військовим» [3, с. 44–45]).

Дія роману розгортається в тиловому Чернігові, де Чечель розслідує спершу крадіжки з військових складів, викриваючи банду, а згодом допомагає поміщиці Мотроні Половецькій врятувати її непутящу і гулящу доньку Юлію на прохання полковника Якушева. Чернігів потерпає від численних соціальних проблем, спричинених війною і недолугими діями влади: дефіциту продуктів, чорного ринку алкоголю, навали біженців, соціального упослідження інвалідів-ветеранів, у місті виникають спонтанні жіночі бунти. Герой висновує: «Недосконала влада породжує досконалу злочинність» [3, с. 53]. Платон Чечель, виконуючи приватне доручення (він прагне зняти звинувачення Юлії у вбивстві коханця), виходить на слід великої змови, де самі ж російські військові начальники стають бізнесменами на крові, розкрадаючи державне майно і обкрадаючи біженців, швидко стаючи «мільйонщиками». Повний розклад армії в тилу гарантує, на думку сищика, майбутню поразку Російської імперії на фронті. Внаслідок слідства «вигнанець» Чечель також намагається прояснити для себе власну національну ідентичність і стосунки з імперською владою, розуміючи, що, попри бажання, вимушений служити злочинним можновладцям. Зіткнення з таємним українським братством, що ставить за мету виборення незалежної України, розкриває йому очі на власну політичну орієнтацію. Таким чином, ландшафт тилового Чернігова постає не тільки місцем конфлікту військових та цивільних осіб, злочинів урядовців, але й простором зіткнення національних інтересів, імперії та колонізованих українців.

У романі Богдана Коломійчука «300 миль на Схід» (2022) події Першої світової війни окреслені ретроспективно. Колишній львівський комісар Адам Вістович служить у віденській поліції в 1920 році, будучи одним із її найкращих функціонаріїв. Однак одразу дві країни – Польща та Радянська Росія – вимагають його видачі в австрійської влади. Вперше в усьому циклі автор дає право Адаму Вістовичу на власний голос, і сищик сповідається директору віденської поліції Шоберу про вербовку вічного суперника полковника Альфреда Редля ще до початку війни, а згодом про свою участь у Польсько-радянській війні на стороні Пілсудського і Петлюри. Розповідь героя переносить читачів у воєнний простір Галичини, де Вістович виконував завдання пробратися за лінію фронту і служити коригувальником вогню для американських пілотів, які допомагали польсько-українському війську. Простір роману розкреслений через опозицію польського Львова і радянського запілля, де колишній комісар поліції задіяний у військових операціях. Професія коригувальника, диверсанта не відповідає фаху детектива, однак Адам Вістович успішно використовує професійні навички поліцейського під час війни.

У романі Василя Добрянського «Скриня для гетьмана» (2021) капітан Клим Жеграй виконує доручення Павла Скоропадського і змушений знешкоджувати російських терористів у Берліні, щоб упередити замах на гетьмана і кайзера під час дипломатичного візиту. Автор змальовує окуповану німцями та австрійцями Україну, Київ, але головна дія відбувається в Німеччині напередодні її поразки в Першій світовій війні. Перебуваючи в Берліні, Клим Жеграй спостерігає яскраві

ознаки розпаду країни, розхитування влади кримінальниками і групами соціалістів, виходить на змову мафії і військової адміністрації. Простір мегаполіса поділений на «нічну» і «денну» сторони, як і в романі Андрія Кокотюхи «Коханка з Площі Ринок»: німецький уряд нездатний контролювати злочинність. Жераю, який офіційно співпрацює з кримінальною поліцією Берліна, доводиться вести слідство на абсолютно незнайомій території без підтримки влади. Отже, історія розслідування перетворюється на історію виживання українського героя в токсичному середовищі. Тогочасна ситуація в Німеччині нагадує Жераю час перед падінням української влади в Києві на початку 1918 року, тому породжує лихі передчуття поразки у світовій війни, що завершиться катастрофою і для Української Держави Гетьмана Скоропадського («Світ напередодні змін. Берлін незабаром впаде. Карта Європи зміниться. Старі народи повернуть порядок і справедливі кордони» [1, с. 314]).

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, європейська карта Першої світової війни слугує яскравим сетінгом для кримінальних сюжетів українських історичних детективів і дає змогу авторам не тільки поглибити соціальні, політичні, національні, психологічні конфлікти, але й порушити важливі питання української ідентичності, соціальної справедливості, політичного майбутнього України. Воєнні ландшафти накладаються на детективні розслідування, моделюючи дії сищиків і коригуючи їхню мотивацію: не тільки добитися викриття злочинців, але й відстояти інтереси української спільноти, вижити у ворожому імперському середовищі, втрутитися в геополітичну боротьбу. Це зумовлює комбінування жанрів детективу, воєнного наративу, шпигунської прози у творах Богдана Коломійчука, Андрія Кокотюхи, Василя Добрянського. Подібні художні тенденції зображення простору війни наявні в циклах історичних детективів Владислава Івченка, Лори Підгірної, що може стати предметом окремого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добрянський В. Скриня для гетьмана: роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2022. 320 с.
2. Кокотюха А. Коханка з Площі Ринок: роман. Харків : Фоліо, 2021. 282 с.
3. Кокотюха А. Вигнанець і грішниця. Харків : Віват, 2022. 304 с.
4. Коломійчук Б. Небо над Віднем: роман і повість. Харків : Фоліо, 2015. 203 с.
5. Коломійчук Б. 300 миль на Схід: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. 320 с.
6. Bertens, Hans, D'haen, Teo. Contemporary American Crime Fiction. New York : Palgrave, 2001. 233 pp.
7. Deer Patrick. Crime Fiction and War. *The Routledge Companion to Crime Fiction* / Edited by Janice Allan, Jesper Gulddal, Stewart King and Andrew Pepper. New York : Routledge, 2020. Pp. 343–352.
8. Scaggs John. Crime Fiction. Routledge, 2005. 184 p.

9. The Detective as Historian. History and Art in Historical Crime Fiction / ed. by Ray B. Browne, Laurence A. Kreiser. University of Wisconsin Press, Popular Press 1, 2000. 320 p.

REFERENCES

1. Dobryansky, V. (2022). *Skrynia dlia hetmana: roman* [Chest for the Hetman: A Novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» [in Ukrainian].

2. Kokotyukha, A. (2021). *Kokhanka z Ploshchi Rynok: roman* [Mistress from Market Square: A Novel]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

3. Kokotyukha, A. (2022). *Vyhnanets i hrishnytsia* [An Exile and A Sinner]. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].

4. Kolomiychuk, B. (2015). *Nebo nad Vidnem: roman i povist* [Sky over Vienna: A Novel and a Tale]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

5. Kolomiychuk, B. (2022). *300 myl na Skhid: roman* [300 Miles to the East: A Novel]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].

6. Bertens, Hans, D'haen, Teo (2001). *Contemporary American Crime Fiction.* New York: Palgrave.

7. Deer, Patrick (2020). Crime Fiction and War. *The Routledge Companion to Crime Fiction* / edited by Janice Allan, Jesper Gulddal, Stewart King and Andrew Pepper. New York: Routledge. Pp. 343–352.

8. Scaggs, John (2005). *Crime Fiction.* New York: Routledge.

9. *The Detective as Historian. History and Art in Historical Crime Fiction* (2000) / ed. by Ray B. Browne, Laurence A. Kreiser. University of Wisconsin Press, Popular Press 1.